

УДК 378.6:005.35

DOI: 10.30857/2786-5398.2023.2.7

Валентина В. Яценко

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОТИВАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС СТРУКТУРНИХ ЗМІН

Сучасний світ переживає швидкі зміни, що впливають на різні сфери життя, включаючи систему вищої освіти. В умовах структурних змін, заклади вищої освіти потребують ефективних стратегій для забезпечення мотивації соціальної відповідальності. Це стає особливо актуальним, оскільки глобальні виклики, такі як екологічна криза, соціальна нерівність та етичні питання, вимагають активної участі університетів у вирішенні цих проблем. Гіпотезою дослідження є те, що мотивація соціальної відповідальності закладів вищої освіти може бути досягнута за допомогою визначених стратегій та ініціатив. Якщо використовувати ефективні методи, заклади вищої освіти зможуть успішно впроваджувати соціальну відповідальність під час структурних змін. Метою цієї статті є дослідити питання забезпечення мотивації соціальної відповідальності закладів вищої освіти під час структурних змін. Вона спрямована на виявлення стратегій та ініціатив, які можуть бути застосовані для стимулювання закладів вищої освіти до інтеграції соціальної відповідальності у свою діяльність. Використані методи: літературного аналізу та синтезу, аналізу досвіду, а також системного аналізу. Були проаналізовані наукові джерела, дослідження та практика, пов'язані з мотивацією соціальної відповідальності у вищій освіті під час структурних змін. Результати дослідження показують, що для забезпечення мотивації соціальної відповідальності закладів вищої освіти під час структурних змін необхідно впроваджувати комплекс стратегій. Це включає визначення місії та цілей, що враховують соціальні потреби, створення культури соціальної відповідальності, залучення зацікавлених сторін та впровадження етичних та сталісних практик. Застосування цих стратегій сприятиме розвитку вищої освіти, що є соціально відповідальним та спрямованим на досягнення сталого розвитку. На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що забезпечення мотивації соціальної відповідальності закладів вищої освіти під час структурних змін є необхідним кроком у напрямку розвитку сталої та соціально відповідальної системи освіти. Для подальших досліджень рекомендується звернути увагу на вивчення ефективності різних стратегій та ініціатив, оцінку впливу мотивації соціальної відповідальності на якість освіти та розвиток спільноти, а також розробку практичних рекомендацій для впровадження соціальної відповідальності у вищу освіту під час структурних змін.

Ключові слова: мотиваційне забезпечення; соціальна відповідальність; заклади вищої освіти; структурні зміни.

Valentyna V. Yatsenko

*Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy"
of the Kharkiv Regional Council, Ukraine*

ENSURING MOTIVATION FOR SOCIAL RESPONSIBILITY OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS DURING STRUCTURAL CHANGES

The modern world is experiencing rapid changes that affect various aspects of life, including the higher education system. In the context of structural changes, higher education institutions require effective strategies to ensure motivation for social responsibility. This becomes

particularly relevant as global challenges such as the environmental crisis, social inequality, and ethical issues demand active participation from universities in addressing these problems. The hypothesis of this research is that motivation for social responsibility of higher education institutions can be achieved through defined strategies and initiatives. If effective methods are employed, higher education institutions can successfully integrate social responsibility during structural changes. The objective of this article is to investigate the issue of ensuring motivation for social responsibility of higher education institutions during structural changes. It aims to identify strategies and initiatives that can be applied to stimulate higher education institutions to integrate social responsibility into their activities. This article utilizes methods of literature analysis and synthesis, analysis of experience, as well as systemic analysis. Scientific sources, research, and practices related to motivation for social responsibility in higher education during structural changes were analyzed. The research results demonstrate that ensuring motivation for social responsibility of higher education institutions during structural changes requires the implementation of a comprehensive set of strategies. This includes defining a mission and goals that consider social needs, fostering a culture of social responsibility, engaging stakeholders, and implementing ethical and sustainable practices. The application of these strategies will contribute to the development of higher education that is socially responsible and oriented towards achieving sustainable development. Based on the obtained results, it can be concluded that ensuring motivation for social responsibility of higher education institutions during structural changes is a necessary step towards the development of a sustainable and socially responsible education system. For further research, it is recommended to focus on studying the effectiveness of different strategies and initiatives, assessing the impact of motivation for social responsibility on the quality of education and community development, and developing practical recommendations for integrating social responsibility into higher education during structural changes.

Keywords: *motivational support; social responsibility; higher education institutions; structural changes.*

Постановка проблеми. У сучасному світі соціальна відповідальність стає все більш важливою та актуальною для закладів вищої освіти. Зміни в соціально-економічному середовищі та розвиток технологій вимагають від університетів не лише надання якісної освіти, але й врахування соціальних потреб та впливу на оточуюче середовище. Україна, як країна, що переживає процеси структурних змін у галузі вищої освіти, потребує поглибленого дослідження та розробки механізмів мотиваційного забезпечення соціальної відповідальності університетів. Зміни в українській системі вищої освіти, включаючи децентралізацію, реформування університетського управління та розвиток партнерства з громадськістю, створюють нові виклики та можливості для впровадження соціальної відповідальності в освітні процеси. Проблема полягає в тому, що в умовах структурних змін українські заклади вищої освіти стикаються зі складним завданням впровадження та забезпечення мотиваційного фактора для соціальної відповідальності. Важливо вивчити механізми, стратегії та інструменти, які допоможуть стимулювати заклади вищої освіти до активної соціальної діяльності, включаючи впровадження екологічних, економічних та соціальних ініціатив, партнерство зі спільнотою та розвиток соціальних програм. Актуальність даної проблеми для України полягає в необхідності розвитку університетів як соціально відповідальних установ, здатних ефективно відповідати на виклики сучасного суспільства. Враховуючи важливість соціальної відповідальності та необхідність розвитку структурних змін у системі вищої освіти, дослідження мотиваційного забезпечення соціальної відповідальності закладів вищої освіти в Україні є актуальним та значущим для подальшого розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень та невирішена частина проблеми. Аналізовані джерела пропонують детальний погляд на проблему мотиваційного забезпечення соціальної відповідальності закладів вищої освіти в Україні та в контексті структурних змін. Основні теми, висвітлені у дослідженнях, включають:

У статті О. Грішнова та С. Бех (2014) проаналізовано сучасний стан соціальної відповідальності університетів в Україні; визначено основні напрями розвитку соціальної відповідальності в університетах [1]. У роботі Г. Дмитренко та М. Кириченко (2016) розглянуто роль соціальної відповідальності в системі державного управління; виділено необхідність встановлення зворотного зв'язку для забезпечення соціальної відповідальності [2]. О. Іваницька, А. Панченко та Г. Панченко (2017) дали визначення соціальної відповідальності вищих навчальних закладів в Україні; визначили основні умови, що сприяють дотриманню соціальної відповідальності [3]. І. Кирчата та О. Шершенюк (2020) дослідили роль соціальної відповідальності у розвитку інноваційного освітнього процесу; проаналізували взаємозв'язок між соціальною відповідальністю та конкурентоспроможністю закладів вищої освіти [4]. О. Оржель (2017) дослідили соціальну відповідальність університетів з урахуванням університетського лідерства; визначили вплив університетського лідерства на соціальну відповідальність [5]. В. Рябченко (2022) проаналізував взаємодію університетів та суспільства в контексті сталого розвитку; розробив теоретико-методологічні засади соціально відповідальної взаємодії [6]. Л. Хижняк (2015) дослідив еволюцію соціальної відповідальності університетів; визначив зміни у сприйнятті та практиці соціальної відповідальності [7]. D. Anderson (2008) розглянув роль мультимедіа, грамотності та мотивації на початковому рівні; проаналізував вплив цих факторів на соціальну відповідальність [8]. L. Kvasničková Stanislavská, R. Kvasnička, K. Kuralová та K. Margarisová (2014) провели порівняльний аналіз уявлень студентів та потенційних студентів щодо соціальної відповідальності вищих навчальних закладів [9]. R.M. Ryan та E.L. Deci (1991) здійснили метасинтез теорії самовизначення для мотивації студентів у сучасному освітньому контексті [10]. Аналіз цих джерел надає важливі висновки про роль мотиваційного забезпечення у розвитку соціальної відповідальності університетів в Україні, особливо в умовах структурних змін. Вони дають підставу для подальших досліджень та розробки стратегій, що сприятимуть покращенню соціальної відповідальності закладів вищої освіти.

Метою дослідження є аналіз та розробка механізмів мотиваційного забезпечення соціальної відповідальності закладів вищої освіти в умовах структурних змін.

Результати дослідження. Результати порівняльного дослідження свідчать про велику участь студентів у волонтерських групах, благодійних організаціях або церквах у транскордонному регіоні між Україною та Польщею, Угорщиною, Румунією та Словаччиною в 2022 році. Виявлено, що українські студенти вищих навчальних закладів більш активно залучені до волонтерської діяльності, ніж їхні угорські чи словацькі однолітки. Крім того, існує понад 250 українських волонтерських організацій, що надають допомогу у різних сферах, включаючи гуманітарну допомогу, грантову підтримку у навчанні за кордоном та інше. Аналізуючи громадянську активність студентів, виявлено зв'язок між приналежністю до спортивних чи політичних організацій, волонтерством чи вірою, а також встановлено п'ять кластерних груп студентів з різними типами волонтерства. Це дослідження має на меті створення наукового середовища для адаптації теорії соціальної відповідальності у вищій освіті, де досліджуються обов'язки студентів у навчанні, правовій, етичній та філантропічній (мотиваційній) сферах в одному контексті.

У цьому дослідженні було використано вибірку з п'яти партнерських вищих навчальних закладів, що представлена у таблиці 1 і включає державні та приватні сектори. У

березні було опитано 200 студентів, з яких 20 належали до приватних ЗВО. У листопаді 2012 року було опитано 170 студентів, з яких 20 також були з приватних ЗВО.

Таблиця 1

Заклади вищої освіти, які були включені до опитування

Назва ЗВО	Приналежність	Кількість опитуваних студентів	
		Березень 2022	Листопад 2022
Київський національний університет технологій та дизайну (КНУТД), Україна	держана	80	60
Сумський національний аграрний університет, Україна	держана	40	40
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Україна	муніципальна	20	30
Словацький університет сільського господарства в Нітрі, Нітра, Словаччина	держана	40	20
Університет бізнесу в Домброві-Гурнічі, Польща	приватна	20	20
Всього		200	170

Джерело: складено автором.

У таблиці 2 наведені характеристики студентів, які брали участь у волонтерській діяльності. У досліджуваній популяції проектів HERD у 2012 році та проекту IESA у 2022 році переважали жінки. Більшість респондентів були студентами першого курсу, що навчалися на бакалаврському рівні (BSc) в денній формі навчання за державним коштом, а їхній середній вік становив близько 22 років.

Таблиця 2

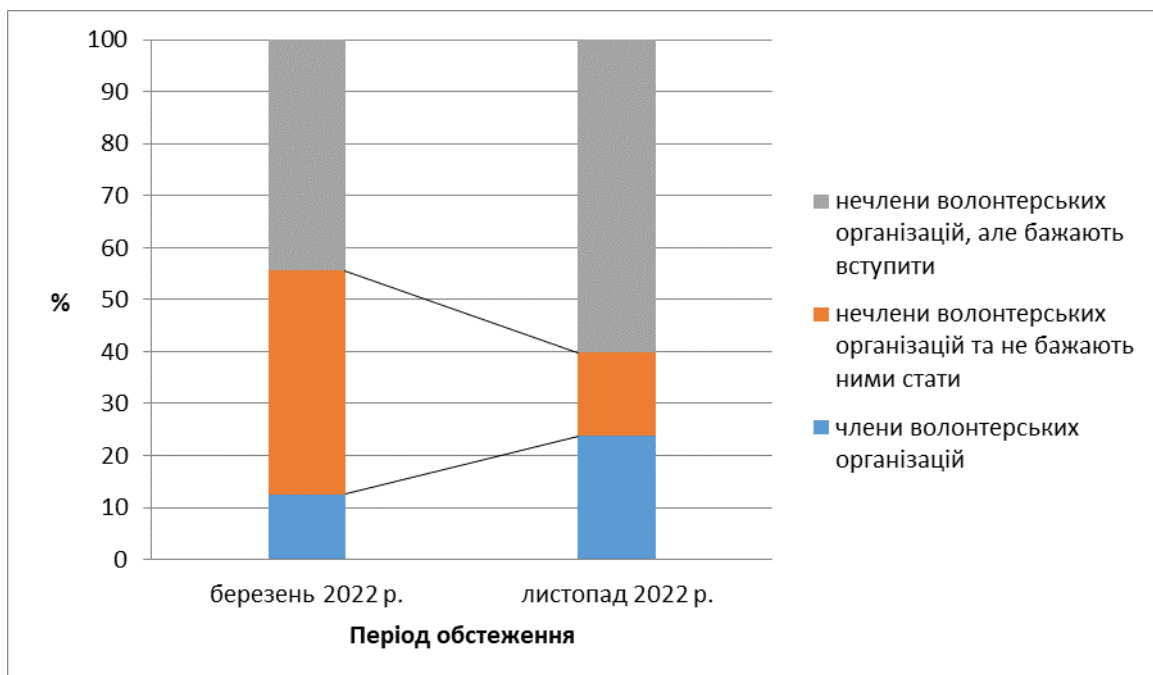
Демографічні та академічні характеристики студентів

Показники	Ознаки	Березень 2022	Листопад 2022
Стать	чоловіча	37,3	16,4
	жіночка	62,7	83,6
	Всього	100	100
Національність	українська	61,4	91,7
	словацька	37,4	5,7
	польська	0,1	5,0
	інші	1,1	1,4
	Всього	100	100
Рівень освіти	бакалавр	89,1	92,1
	магістр	10,9	7,9
	Всього	100	100
Рік навчання	Початковий рівень (1–2 роки)	69,2	81,8
	Рівень близький до випускного (3–6 роки)	30,8	18,2
	Всього	100	100
Фінансування	Державне замовлення	57	74,4
	Навчання за власні кошти	43	25,6
	Всього	100	100
Форма участі	Повний день	99,7	98,5
	Неповний робочий день	0,3	1,5
	Всього	100	100

Джерело: розраховано автором.

У процесі перевірки спочатку припущено, що студенти приватних та муніципальних закладів більш активно залучені до волонтерської діяльності та членства в благодійних організаціях порівняно зі студентами державних закладів. Основна увага у даному розділі була приділена довгостроковій перспективі членства в благодійних організаціях і волонтерства, а також порівнянню результатів студентів з державних та приватних закладів. Другий аспект дослідження стосувався мотивації студентів у волонтерстві, і для цього була використана статистична програма SPSS для порівняння груп (включаючи тест хі-квадрат і дисперсійний аналіз) та вивчення зв'язків між змінними (за допомогою факторного аналізу).

На рисунку 1 зображено відсоткове співвідношення участі студентів у благодійних групах чи організаціях у березні 2022 та листопаді 2022 року.

Джерело: розраховано автором.

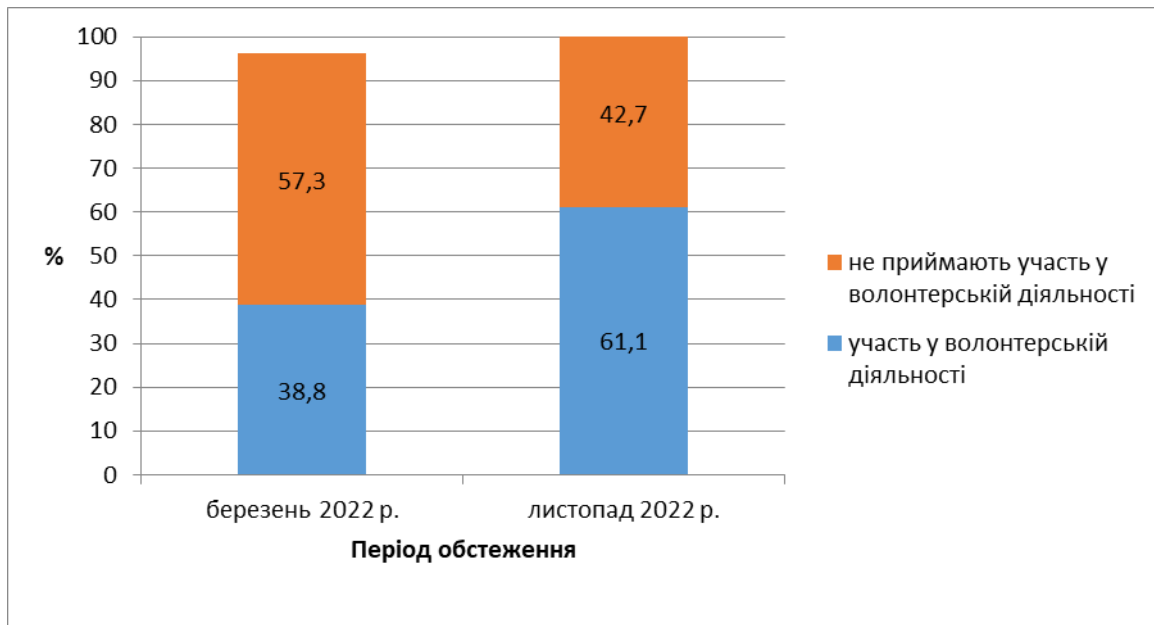
Рис. 1. Членство студентів у волонтерських організаціях, %

Можна побачити, що протягом цього періоду залученість студентів збільшилась майже удвічі, і важливо відмітити високий рівень мотивації студентів, які не були членами благодійних організацій, але проявляли бажання стати такими.

Також на рисунку 2 можна побачити, що гістограми свідчать про зростання рівня участі студентів у волонтерській діяльності з березня до листопада 2022 року. Ці числа чітко показують, що лише 38,8% студентів брали участь у волонтерській діяльності на початку військових дій, але в листопаді 2022 року це число зросло до 57,3%.

Статистичний аналіз, порівнюючи благодійність або волонтерство студентів державних, муніципальних і приватних вищих навчальних закладів, за допомогою хі-тесту було встановлено, що рівень участі значно відрізнявся щодо членства в благодійних організаціях у березні 2022 року, але не у листопаді 2022 року. Через використання відношення шансів можна зробити висновок, що студенти приватних та муніципальних закладів мали приблизно в півтора рази більше шансів на участь, ніж студенти державних закладів. Більшість студентів (понад 71%) традиційно мотивовані волонтерством з метою допомогти іншим. У порівнянні з цим, сучасні індивідуальні мотиви, такі як набуття нового досвіду, розвиток навичок або професійне зростання, були менш поширеними серед

студентів. Цікаво, що 34% студентів були мотивовані волонтерством з релігійних причин. Сучасні мотиви, такі як включення волонтерського досвіду до резюме або збереження навколишнього середовища, були менш популярними (лише 33% студентів обирають такі варіанти). Волонтерство заохочувалось також родинними звичками або впливом друзів лише для 23% студентів.

Джерело: розраховано автором.

Рис. 2. Рівень участі студентів у волонтерській діяльності: порівняння між березнем 2022 р. та листопадом 2022 р.

Висновки: На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні розгорнуті висновки:

1. Українські студенти проявляють високий рівень участі в волонтерській діяльності та членстві в благодійних організаціях. Вони активно залучаються до допомоги громаді та підтримки соціально значущих проєктів.

2. Існує зв'язок між типом вищого навчального закладу і рівнем волонтерської активності студентів. Студенти приватних та муніципальних закладів мають вищий рівень участі у волонтерській діяльності порівняно зі студентами державних закладів.

3. Для більшості студентів традиційною мотивацією для волонтерства є бажання допомогти іншим. Це відображає їхню соціальну відповідальність та бажання сприяти покращенню громади.

4. Сучасні мотиви, такі як отримання нового досвіду або професійний розвиток, менш поширені серед студентів. Однак, ці мотиви знаходять своє місце у певній частині студентської популяції.

5. Релігійні причини також впливають на рішення студентів стати волонтерами. Для деяких студентів волонтерство є способом вираження їхніх віровчень та служіння спільноті.

Ці висновки свідчать про значимість волонтерської діяльності серед українських студентів та вказують на необхідність підтримки та розвитку цієї сфери, що сприяє соціальній взаємодії, розвитку навичок та сприяє покращенню якості життя у громаді.

Пропозиції: На підставі отриманих результатів дослідження, пропоную наступні рекомендації:

1. Розробка та впровадження програм та ініціатив, спрямованих на підтримку та поширення волонтерської діяльності серед студентів. Це може включати створення студентських волонтерських груп, організацію благодійних заходів та сприяння співпраці між вищими навчальними закладами та громадськими організаціями.

2. Забезпечення належної інформаційної підтримки щодо можливостей волонтерства та його переваг серед студентської громадськості. Важливо, щоб студенти мали доступ до інформації про організації, проекти та події, де вони можуть взяти участь як волонтери.

3. Сприяння розвитку партнерських відносин між вищими навчальними закладами, громадськими організаціями та підприємствами. Це допоможе студентам знаходити різноманітні можливості волонтерства та сприятиме взаємовигідній співпраці між студентами, громадою та бізнесом.

4. Впровадження освітніх програм, які пропагують цінності волонтерства та соціальної відповідальності серед студентів. Це може включати включення волонтерських модулів у навчальні плани, організацію тренінгів та семінарів з волонтерства та соціальної активності.

5. Забезпечення підтримки та визнання волонтерської діяльності студентів з боку вищих навчальних закладів. Це може включати встановлення кредитних систем для волонтерської діяльності, надання сертифікатів та рекомендацій для студентів, які брали активну участь у волонтерських проектах.

Ці пропозиції допоможуть стимулювати та підтримати волонтерську діяльність серед студентської громадськості, сприятимуть розвитку громадянської свідомості та соціальної відповідальності.

References

Література

1. Hrishnova, O., Bekh, S. (2014). Sotsialna vidpovidalnist universytetiv Ukrainy: porivnialnyi analiz ta osnovni napriamy rozvytku [social responsibility of Ukrainian universities: comparative analysis and main directions of development]. <i>Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka = Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University</i>, No. 5 (158), P. 11–18 [in Ukrainian]. 2. Dmytrenko, H., Kyrychenko, M. (2016). Sotsialna vidpovidalnist yak imperatyv zворотnoho зв'язku u system derzhavnoho upravlinnia [Social responsibility as a feedback imperative in public administration systems]. <i>Ekonomika i derzhava = Economy and the state</i>, No. 8, P. 12–18. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2016/4.pdf [in Ukrainian]. 3. Ivanytska, O., Panchenko, A., Panchenko, H. (2017). Sotsialna vidpovidalnist vyshchoho navchalnoho zakladu Ukrainy ta osnovni umovy yii dotrymanna [Social responsibility of a higher educational institution of Ukraine and the main conditions for its compliance]. <i>The pedagogical</i>	1. Грішнова О., Бех С. Соціальна відповідальність університетів України: порівняльний аналіз та основні напрями розвитку. <i>Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка</i>. 2014. № 5 (158). С. 11–18. 2. Дмитренко Г., Кириченко М. Соціальна відповідальність як імператив зворотного зв'язку у систем державного управління. <i>Економіка і держава</i>. 2016. № 8. С. 12–18. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2016/4.pdf. 3. Іваницька О., Панченко А., Панченко Г. Соціальна відповідальність вищого навчального закладу України та основні умови її дотримання. <i>The pedagogical process: theory and practice. Series: pedagogy</i>. 2017. № 4 (59). С. 40–

- process: theory and practice. Series: pedagogy, No. 4 (59), P. 40–44 [in Ukrainian].
4. Kyrchata, I., Shershenuk, O. (2020). Sotsialna vidpovidalnist yak skladova innovatsiinoho osvithnoho protsesu i bezpeka konkurentospromozhnosti zakladiv vishchoi osvity [social responsibility as a component of the innovative educational process and the security of the competitiveness of higher education institutions]. *Problemy y perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva = Problems and prospects of entrepreneurship development*, No. 25, P. 66–75. DOI: <https://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2020.25.0.66> [in Ukrainian].
4. Кирчата І., Шершенюк О. Соціальна відповідальність як складова інноваційного освітнього процесу і безпека конкурентоспроможності закладів вищої освіти. *Проблеми и перспективи розвитку підприємництва*. 2020. № 25. С. 66–75. DOI: <https://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2020.25.0.66>.
5. Orzhel, O. (2017). Universytetska sotsialna vidpovidalnist v konteksti universytetskoho liderstva [University social responsibility in the context of university leadership]. Kyiv: Priorityty. 40 p. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Sots_vidpovidalnist_v_Univ_liderstve_O.Orzel_2017-40p.pdf [in Ukrainian].
5. Оржель О. Університетська соціальна відповідальність в контексті університетського лідерства. Київ: Пріоритети, 2017. 40 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Sots_vidpovidalnist_v_Univ_liderstve_O.Orzel_2017-40p.pdf.
6. Riabchenko, V. (2022). Sotsialno vidpovidalna vzaemodiia universytetiv ta suspilstva u vymirakh staloho rozvytku: teoretyko-metodolohichni zasady [Socially responsible interaction of universities and society in the dimensions of sustainable development: theoretical and methodological foundations]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka. Serii: pedahohichni nauky = Continuous professional education: theory and practice. Series: pedagogical sciences*, No. 1 (70), P. 38–48. <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2022.1.4> [in Ukrainian].
6. Рябченко В. Соціально відповідальна взаємодія університетів та суспільства у вимірах сталого розвитку: теоретико-методологічні засади. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія: педагогічні науки*. 2022. № 1 (70). С. 38–48. <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2022.1.4>.
7. Khyzhniak, L. (2015). Evoliutsiia sotsialnoi vidpovidalnosti universytetu [Evolution of social responsibility of the university]. *Mizhnarodnyi naukovyi forum: sotsiolohiia, pedahohika, menedzhment = International scientific forum: sociology, pedagogy, management*, No. 18, P. 5–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2015_18_3 [in Ukrainian].
7. Хижняк Л. Еволюція соціальної відповідальності університету. *Міжнародний науковий форум: соціологія, педагогіка, менеджмент*. 2015. № 18. С. 5–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2015_18_3.
8. Anderson, D. (2008). The Low Bridge to High Benefits: Entry-Level Multimedia, Literacies, and Motivation. *Computers and Composition*, 25: 40–60. DOI:10.1016/j.compcom.2007.09.006.
8. Anderson D. The Low Bridge to High Benefits: Entry-Level Multimedia, Literacies, and Motivation. *Computers and Composition*. 2008. № 25. С. 40–60. DOI: 10.1016/j.compcom.2007.09.006.
9. Kvasničková Stanislavská, L., Kvasnička, R., Kuralová, K., Margarisová, K. (2014). Social responsibility of higher educational institutions – the comparison of the view of students and potential
9. Kvasničková Stanislavská L., Kvasnička R., Kuralová K., Margarisová K. Social responsibility of higher educational institutions – the comparison of the view of

- students. *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, 7(3–4): 95–99. <https://doi.org/10.7160/eriesj.2014.070308>.
10. Ryan, R. M., Deci, E. L. (1991). Motivating students in an era of change: A metasynthesis of self-determination theory in educational contexts. *Educational psychologist*, 26(3&4): 325–346.
- students and potential students. *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*. 2014. № 7 (3–4). С. 95–99. <https://doi.org/10.7160/eriesj.2014.070308>.
10. Ryan R. M., Deci E. L. Motivating students in an era of change: A metasynthesis of self-determination theory in educational contexts. *Educational psychologist*. 1991. № 26 (3&4). С. 325–346.